Išskirtinės nearcheologinės vietovės. *Mėžionių akmuo, vadinamas Pircimi* (Švenčionių r., Cirkliškio sen.) (N55°06'14.8"; E26°01'36.1"), yra apie 1 km į V nuo kaimo, miške, Š kalvos šlaite. Akmens dydis – 3,7x3,6 m, aukštis virš žemės – 1,2 m. Akmuo sutrūkinėjęs, netaisyklingos keturkampės formos. Jo R ir Š šonuose iškaltos nedidelės duobutės, greičiausiai ruošiantis jį skaldyti. Akmens viršuje yra apie 30 cm skersmens, iki 10 cm gylio įdubimas, į kurį dabartiniai turistai deda aliuminius centus. Prancūzų keliu vadinama, dabar jau kaimo žvyrkeliu paversta kelio Miežionys–Senadvaris atkarpa. Žmonių pasakojimais, šiuo keliu traukėsi prancūzų kareiviai. Ignalinos rajone žvalgyta Kazimieravo kalva, vadinama Muno kalnu, bei Eglinių Gališkalniu vadinama kalva.

Tarp žvalgytų nearcheologinių objektų išsiskiria Pabradės miške aptiktas supiltas pailgas, 13,5x11 m dydžio, 1,7 m aukščio sampilas, apjuostas 2 m pločio, 0,5 m gylio grioveliu ir už jo supiltu pylimėliu. Tai greičiausiai XX a. kareivių treniruočių metu sukastas objektas, nes šiuose miškuose pilna to laiko apkasų.

2003 m. archeologinių žvalgymų metu dujotiekio trasos vietoje ar jos aplinkoje aptikta per 20 nežinomų ar mažai žinomų įvairaus išlikimo laipsnio archeologijos objektų, iš jų Balevičių akmens amžiaus gyvenvietę, Papiškių neįtvirtintą geležies amžiaus gyvenvietę, Rusališkės ir Meliatilčio piliakalnius siūloma įrašyti į archeologijos paminklų sąrašus, kituose – atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus.

Dujotiekio trasos Pabradė–Visaginas žvalgymai parodė, kad vykdant didesnių apimčių žemės judinimo darbus visuomet egzistuoja didelė tikimybė sunaikinti dar nežinomas archeologijos vertybes.

SURVEYS OF THE GAS-PIPE LINE IN PABRADĖ–VISAGINAS

In 2003 KPIP surveyed 96 km of the projected gas-pipe line in Pabradė–Visaginas in Švenčioniai and Ignalina districts. In the territory of 41 populated localities, 64 objects were surveyed. Newly-found archaeological sites were the Balevičiai settlement dated to the Stone Age (Mesolithic) (flint flakes were found), the Papiškės unfortified settlement dated to the 1st millennium (an iron crook-like pin, a copper mounting, handmade pottery were found); the Janioniai settlements dated to the Stone Age (flint flake was found) and to the Bronze Age (handmade pottery, flint flakes, burnt bones were found), the Meliatiltis hillfort dated to the 1st millennium (rusticated pottery was found). The surveys in the gas-pipe line evidenced that during large-scope land cultivation archaeological values which have not been yet discovered might be destroyed.

ŽVALGYMAI VILNIUJE, PASTATO LATVIŲ G. 64 (ŽVĖRYNO MALŪNO) APLINKOJE

Linas GIRLEVIČIUS

2003 m. rugsėjo–lapkričio mėnesį KPC atliko archeologinius žvalgymus pastato Latvių g. 64 (Žvėryno malūno (S63) aplinkoje, Vilniuje. Žvalgymai atlikti apie 3500 m^2 plote.

Pagal istorinius duomenis XVI ar XVII a.

Radviloms priklausiusioje Žvėryno ŠV dalyje netoli Neries buvo iškasti du tvenkiniai ir pastatyti du vandens malūnai. XVII a. malūnai jau stovėjo. Apie juos yra žinių iš XVIII–XIX a. istorinių planų, 1894 m. medinio malūno brėžinio, XX a. pradžios mūrinio malūno fotonuotraukos. Mūsų laikų sulaukė tik vienas mūrinis malūno pastatas (dabartinis Latvių g. 64) ir praplėsta tvenkinių sistema.

Remiantis geologiniais tyrimais, supilto sluoksnio storis siekia iki 6,9 m nuo dabartinio žemės paviršiaus. Statybos darbų metu buvo kasamos tranšėjos buitinėms nuotekoms, drenažui, lietaus nuotekoms įrengti, iškasos įvažiavimams į požemines automobilių stovėjimo aikštelės po naujai statomu pastatu sklypo R dalyje, pamatų duobė šio pastato pamatams montuoti. Šiose vietose buvo atliekami archeologiniai žvalgymai.

Tranšėjos buitinėms nuotekoms buvo kasamos malūno kieme, tarp malūno pastato ir pastato Latvių g. 66, dešinėje Latvių gatvės pusėje, iki Latvių ir Blindžių gatvių sankirtos. Vidinėje kiemo dalyje atkastas supiltos struktūros kultūrinio sluoksnio horizontas. Tai iki 3 m storio maišytos struktūros pilkšvai rudos spalvos žvyro sluoksnis su nedideliu kiekiu XIX–XX a. datuojamų archeologinių radinių, supiltas XX a. Tranšėjos atkarpoje tarp malūno pastato ir pastato Latvių g. 66 kasti tarybiniu laikotarpiu nutiestų inžinerinių tinklų apardyti XVI a. pabaigos–XX a. kultūrinio sluoksnio horizontai, aptikta XIX–XX a. datuojamų archeologinių radinių. Užfiksuotas fragmentiškas XVI a. antrąja puse–XVII a. datuotas akmenų grindinys. Kultūrinio sluoksnio storis – iki 2,5 m. Tranšėjos atkarpoje dešinėje Latvių gatvės pusėje atkastas maišytos struktūros pilkšvai rudos spalvos žvyro sluoksnis su nedideliu kiekiu XIX–XX a. datuojamų archeologinių radinių. Priešais pastatą Latvių g. 66 po supiltos struktūros kultūrinio sluoksnio horizontais virš smėlio įžemio aptiktas 15–20 cm storio pilkos žemės kultūrinio sluoksnio horizontas, pagal radinius datuotas XVI a. antrąja puse–XVII a.

Naujai įrengiamos drenažo sistemos tranšėjos buvo kasamos prie malūno pastato pamatų Š, R ir P sienų. Kultūrinio sluoksnio horizontai čia apardyti kiek atokiau (2,5–4,5 m atstumu) nuo pastato pamatų tarybiniu laikotarpiu įrengtos drenažo sistemos perkasimų. Prie malūno P sienos kultūrinio sluoksnio storis siekė 1,5–2,5 m, jo horizontai didžiąja dalimi supiltos struktūros (pilkšvai rudos spalvos žvyras), datuotini XX a., nors šiame sluoksnyje aptikta ir pavienių XVI–XVII a. datuojamų radinių. Prie pat pamatų kai kuriose vietose pastebėtas tamsiai pilkos spalvos žemės pamatų perkasimas, datuotinas XVI a. antrąja puse–pabaiga. Tranšėjoje prie malūno pastato Š sienos buvo kasami XVI–XX a. datuojami kultūrinio sluoksnio horizontai, jos V atkarpoje atkastas fragmentiškas iš lauko akmenų grįstas grindinys ar nuogrinda, pagal po juo rastus negausius radinius datuojamas XVI–XVII a. Tranšėjos R dalyje atkasti prie malūno pamatų prisišlieję Š sienos medinio latako likučiai. Latakas – 2,5–2,7 m pločio, pastatytas iš vertikalių, tarpusavyje sujungtų tašytų rąstų. Nuo vidurinės pastato dalies latakas beveik stačiu kampu užsisuka tvenkinių link – čia būta medinės malūno kaskados. Manoma, kad dalis latako buvo dengta. Tiksliam latako datavimui paimti mėginiai dendrochronologinei analizei atlikti.

Malūno R dalyje yra stovėjęs malūno darbinės dalies – vandens malūno rato – statinys. Įrengiant lietaus nuotekyną ir drenažą, kastose tranšėjose atkastos sunykusios mūrinės (akmenų ir kalkių skiedinio mūro) šio statinio konstrukcijos. Paimti kalkių skiedinio

mėginiai detalesniems tyrimams atlikti. Vidurinėje šio apie 8x14(17) m dydžio statinio dalyje aptikti statmenai malūno R sienos ėjusio malūno rato veleno likučiai. Šiauriau statinio aptikti statmenai šiam nuo tvenkinių pusės (Latvių gatvės) ėjusio, XVIII (?)–XIX a. datuojamo medinio latako likučiai. Vidinėje statinio dalyje atkastas gruntas – rusvas žvyras beveik be priemaišų. Manytume, jog šis gruntas supiltas XX a. pirmojoje pusėje (tarpukario laikotarpiu), suremontavus malūno pastato R sieną.

Fragmentiškas akmenų grindinys ir apardyti XVI–XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontai aptikti iškasoje prie malūno pastato V sienos. Kultūrinio sluoksnio storis šioje vietoje siekė iki 2,5 m.

Atliekant archeologinius žvalgymus sklypo R dalyje – naujai suprojektuoto pastato statybos vietoje – pastebėti supiltos struktūros kultūrinio sluoksnio horizontai. Manytume, kad didžioji dalis kasto grunto čia supilta XX a., smėlio įžemis pasiektas tik žvalgyto ploto P dalyje. Archeologiniai žvalgymai buvo atliekami polinių pamatų įrengimo metu (daromi gręžiniai), tačiau tai suteikė nedaug naujos informacijos. R ploto dalyje, prie pat Neries link žemėjančio šlaito, po tarybiniu laikotarpiu įrengto betoninio šulinio rentiniais aptiktas iš keraminių plytų ir kalkių skiedinio sumūrytas šulinys. Jis išsaugotas – užpiltas gruntu. Ši šulinio dalis datuotina XIX a.–XX a. pirmąja puse. Kitų mūrinių statinių likučių šioje tirtoje sklypo dalyje neaptikta. Iš istorinių planų žinoma, kad kažkur šioje vietoje yra stovėjęs medinis malūnas. Veikiausiai šio statinio likučių reikėtų ieškoti už sklypo ribų arčiau Neries, galbūt sklypo šlaite. Statybos darbų metu šlaitas buvo performuojamas supilant gruntą. Pačiame šlaite žemės kasimo darbai buvo nedidelės apimties. Raunant anksčiau čia augusių medžių kelmus ir atliekant šlaito tvirtinimo darbus buvo išjudinti paviršiniai šlaito kultūrinio sluoksnio horizontai (kai kuriose vietose iki 150 cm gylio). Šiuose tamsiai pilkos žemės, pilkšvai rudo žvyro, maišyto smėlio sluoksniuose aptikti pavieniai smulkūs XIX–XX a. datuojami buitinės keramikos ir plokštinių koklių fragmentai, XX a. antrąja puse datuojami daiktai.

Žvalgymų metu pasitvirtino spėjimas, kad malūnas pastatytas XVI a. pabaigoje. Šio laikotarpio kultūrinio sluoksnio nebuvimą ar menką intensyvumą paaiškintume tuo, kad pačiame malūno pastate pirminiame jo egzistavimo etape veikiausiai nebuvo gyvenama. Prie malūno pastato R ir Š dalies aptiktos ir užfiksuotos medinės ir mūrinės buvusio vandens malūno konstrukcijos suteikė naujos medžiagos apie malūno raidą. Nustatytas pirminis vietovės reljefas – malūnas buvo pastatytas kiek aukštesnėje vietoje, Neries slėnio link žemėjančioje žemumoje.

SURVEYS IN VILNIUS, IN THE SURROUNDINGS OF BUILDING 64 (ŽVĖRYNAS MILL), IN LATVIŲ STREET

In 2003 the archaeological surveys were performed in the surroundings of the mill in the Žvėrynas district, in Vilnius. The historic sources state that in the 16th or 17th centuries in the remote outskirts of Žvėrynas, which belonged to noblemen of the Grand Lithuanian Duchy, two ponds were dug and two mills were built. During the archaeological surveys it was established that one of the mills was built at the end of the 16th century. Next to the extant building of the mill the remains of a wooden trough (cascade), stone pavings, buried stone mill structure recorded after the Second World War, remains of the watermill axle were found. New facts on the development of the mill in the 16th–20th centuries were established.